

What the butler saw

TOM GOOSSENS EN INEKE NIJSSEN / MALPERTUIS

Hoe schandalig is een schandaalkomedie uit 1967 nog?

Johan Thielemans
Gezien op 10 oktober 2024
Theater Malpertuis, Tielt

Joe Orton (1933-1967) werd in zijn erg korte carrière beroemd en berucht door zijn venijnige komedies. Onder het mom van boulevardkomedies ondermijnde hij met pittige dialogen sociale normen en conventies. Ineke Nijssen en Tom Goossens ensceneerden nu zijn laatste stuk, ‘What the butler saw’, bij Theater Malpertuis. Die productie stelt de vraag of een ooit schokkend stuk dat vandaag nog is. Ervaren we het nog als meer dan een komedie met wat weerhaken?

14 OKTOBER 2024

‘What the Butler saw’ was Joe Ortons laatste werk voor zijn partner Kenneth Halliwell hem met negen hamerslagen om het leven bracht en toen zichzelf van kant maakte. Die tragische dood staat in fel contrast met de sprankelende, zwarte humor van het stuk. In de rebelse jaren 1960 maakte het – net als zijn andere werk - grote indruk.

Orton gaf niet zoveel om de plot van zijn stukken: “My writing is a deliberate satire on bad theatre”, verklaarde hij zelf. Het ging er hem om het traditionele burgerlijke theater aan een kritische blik te onderwerpen. Al het stoute en gewaagde stopte hij in de taal.

Tom Goossens tekende bij Malpertuis voor de bewerking van het stuk, maar moest de regie door omstandigheden overlaten aan Ineke Nijssen. De cast bestaat uit klasbakken als Tania Van der Sanden en Frans Van der Aa, aangevuld met drie jonge spelers.

Op een inleiding over het stuk en de auteur na volgt de bewerking van Tom Goossens Orton aanvankelijk getrouw. Het begint dus als een klassieke deurenkomedie, die zich afspeelt in de ogenschijnlijk normale wereld van psychiater Dr. Prentice, een subtiel komische Frans van der Aa. Hij zoekt een assistente. Als de naïeve Geraldine Barclay (Kiana Porte) zich aandient overtuigt de geile dokter haar dat een naakt onderzoek nodig is. Net dan duikt zijn bazige

vrouw op. Dat is heerlijk materiaal voor Tania Van der Sande.

Terwijl ze haar man wil betrappen verbergt de echtgenote dat ze de avond ervoor zelf een slippertje had met Nicolas Beckett (Stan Martens). In hotel Terminus…. In ruil beloofde ze Beckett de post als assistent van haar man. Ondertussen komt een andere psychiater langs (Maartie Ruts) om in opdracht van de overheid wantoestanden in de instelling van Prentice na te gaan. Hij is er vooral op uit om zijn collega gek te verklaren.

Scenografen Iben Stalpaert, Rik Teunis en Wim Loobuyck verbeelden het concept van de deurenkomedie op een vindingrijke manier. Midden op de speelvloer staat een klein, rood gordijn. Telkens het opengaat zorgt dat voor een verrassend beeld: een bibliotheek, een dokterskabinet of een hele tuin. De vormgeving maakt zo integraal deel uit van de algemene komische vrolijkheid.

Zo eindigt dit absurde verhaal op een heuse boodschap voor deze bange tijden.

Bij het begin van het tweede bedrijf laat deze enscenering de strakke vorm echter los. In ruil lopen alle spelers in een symbolisch wild gewirwar rond over het toneel. Deze vrolijke chaos trekt het stuk even naar de absurde wereld van Monty Python. De rest van de plot wordt vervolgens op een drafje verteld. We vernemen dat Mrs. Prentice twintig jaar eerder in een kast van hotel Terminus verkracht. Ze werd toen zwanger van een tweeling. Blijkt dat de verkrachter niemand anders was dan de geile psychiater zelf, en dat de twee jonge mensen in het verhaal de tweelingen zijn die Mrs. Prentice baarde.

Het is een herkenningsscene in de traditie van klassieke stukken als Mozarts ‘Figaro’s bruiloft’ of komedies van Molière. De verkrachting waar het over gaat leidt in ‘What the butler saw’ niet tot morele verontwaardiging. Alles blijft in de toonaard van een gekke, vrolijke komedie. Voor Orton ging het erom aan te tonen hoe hypocriet ‘steunpilaren’ van de samenleving zoals de psychiater en zijn gerespecteerde, bazige, burgerlijke echtgenote zijn.

Na deze onwaarschijnlijke, knotsgekke ontwikkelingen, weet het slot van de voorstelling toch nog te verrassen. Als Geraldine op het dak verschijnt blijkt ze plots niet meer zo naïef als bij haar sollicitatie. Ze houdt integendeel een ernstig pleidooi voor een wereld zonder oorlog. Ze is zo de enige figuur die in deze enscenering een duidelijk andere invulling krijgt dan bij Orton. Ze is niet langer het typische vrouwelijke slachtoffer: Inneke Nijssen laat haar zien als een sterk personage, zelfs een hedendaagse activiste. De ironie die Ortons stuk doordrenkt maakt hier plaats voor ernst. Zo eindigt dit absurde verhaal op een heuse boodschap voor deze bange tijden.
Als ik het stuk nu zie, dan ontwaar ik het talent van Orton nog vooral in de tekst, in de vele moppen, oneliners en verrassende formuleringen. Bij de voorstelling die ik zag genoot de zaal daarvan als van zovele snoepjes. Daardoor laat de voorstelling zich voor mij nog het meest karakteriseren door het woord ‘vrolijkheid’. Toch kreeg het stuk in de jaren 1969 vaak als commentaar dat het wat wrang en duister zou zijn. Die zuurte en scherpte zijn hier volledig verdwenen. Het wijst erop dat de tijden sterk veranderd zijn. ‘Schokkend ‘is een begrip slechts binnen een specifieke sociale en historische context betekenis heeft. Zijn wij dan zoveel verder geëvolueerd dat de kleinburgerlijkheid, waarmee Orton af te rekenen had, achter ons ligt?